

تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی با توجه به نهج البلاغه و سخنان مقام معظم رهبری

- * کلثوم تیماس
- ** زینب خسروی نیا
- ** آسیه گلستانی

چکیده

اقتصاد مقاومتی یک نیاز مهم برای برنامه‌ریزی راهبرد کلان نظام اقتصادی کشور است که در چند سال اخیر از سوی مقام معظم رهبری مطرح شده است. نظام اقتصادی قدرتمند، به دلیل آن که می‌تواند زمینه مقابله با دشمنان را در سایر زمینه‌ها فراهم نماید، دارای اهمیت بالایی است. از آنجایی که سیره اقتصادی امام علی (علیه‌السلام) ارائه‌دهنده‌ی یک الگوی اقتصادی پویا است، در این تحقیق سعی شده است با استفاده از سخنان آن حضرت در نهج‌البلاغه و بیانات مقام معظم رهبری این مسئله تبیین گردد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی، توانایی مقاومت در مقابل عوامل تهدیدزا، استفاده از ظرفیت‌های دولتی و مردمی، مدیریت جهادی، اصلاح الگوی مصرف، حمایت از تولید ملی و دانش‌محوری از مهم‌ترین مؤلفه‌ها

* دانش آموخته سطح ۳ رشته تفسیر و علوم قرآنی، موسسه آموزش عالی حوزوی فاطمه معصومه (س).
Timas_k@yahoo.com (نویسنده مسئول)

** طلبه سطح ۴ رشته تفسیر تطبیقی موسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه (سلام‌الله‌علیها) قم.
yaemamreza@vatanmail.ir

** طلبه سطح ۴ رشته فقه خانواده موسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه (سلام‌الله‌علیها) قم.
Moud4۷۲۱۰۰@vatanmail.ir

و ارکان اقتصاد مقاومتی است. این تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است و به روش کتابخانه‌ای انجام شده است.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، رهبر معظم انقلاب، الزامات اقتصاد مقاومتی، ارکان اقتصاد مقاومتی، نهج البلاغه.

مقدمه

اقتصاد مقاومتی یکی از نظام‌های اقتصادی است که مبتنی بر آموزه‌های دینی و متکی بر ظرفیت‌های داخلی بوده، قدرت بازدارنده در مقابل تحریم‌های دشمن است. این اصطلاح طی چند سال اخیر از سوی مقام معظم رهبری مطرح و تعاریف متعددی برای آن ارائه شده است. وجود فشارهای بین‌المللی از یک‌سو و اعمال تحریم‌های همه‌جانبه اقتصادی از سوی دیگر، اهمیت پی‌ریزی اقتصاد مقاومتی را بیشتر نمایان می‌سازد. با توجه به تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری ضرورت ایجاب می‌کند در این زمینه تحقیقاتی انجام شود. حال این مسئله قابل طرح است که مفهوم اقتصاد مقاومتی چگونه تبیین می‌شود و بر چه ارکان و مؤلفه‌هایی استوار است؟

در مورد اقتصاد مقاومتی، تحقیقاتی در قالب کتاب، مقاله، پایان‌نامه یا مجلات انجام شده است از جمله مقالاتی با عنوان «تربیت دینی و تأثیر آن بر اقتصاد مقاومتی» و «نقش خانواده در اقتصاد مقاومتی» از محمود اصغری که در فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی چاپ شده است. همچنین مقاله‌ای با عنوان «سهام سرمایه‌های انسانی و نیروی کار در تحقق الگوی اقتصاد مقاومتی» از محمد خانباشی و غلامرضا بستان منش که در ماهنامه کار و جامعه به چاپ رسیده است. با تتبعی که محقق در این زمینه داشت مقاله‌ای با عنوان تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی با محوریت نهج البلاغه و سخنان مقام معظم رهبری یافت نشد؛ بنابراین در این تحقیق، بعد از بیان مفهوم اقتصاد به تبیین اقتصاد مقاومتی در نهج البلاغه و سخنان مقام معظم رهبری در سه بخش مؤلفه‌ها، ارکان و الزامات اقتصاد مقاومتی پرداخته شده است. داده‌پردازی در این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی و گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای است.

۱ - مفهوم اقتصاد

کلمه اقتصاد در لغت معانی متعددی دارد که این نوشتار به ذکر تعدادی از این معانی می‌پردازد: اقتصاد از ماده قصد گرفته شده است؛ این ماده در کتاب العین و المحيط فی اللغة به معنای: «استقامه الطریقه» (فراهیدی، ۱۴۰۹ ه.ق، ج ۵، ص ۵۴) و در لسان العرب، تاج العروس و مفردات به معنای: «استقامه الطریق» (ابن منظور، ۱۴۱۴ ه.ق، ج ۳، ص ۳۵۳) آمده است و هر دو به معنای مستقیم نمودن و استوار داشتن راه است.

مفردات راغب در تعریف اِقْتِصَاد آن را به دو گونه تقسیم کرده است: اول- اقتصاد میانه‌روی که مطلقاً پسندیده است و آن در چیزهایی است که دو طرف افراط و تفریط دارد مانند جود یا بخشش که میان حالت اسراف و بخل قرار دارد و شجاعت که حالتی است مابین تهور و ترس. دوم- اقتصاد کنایه از حالتی است که میان پسندیده و ناپسند قرار می‌گیرد، مثل قرار گرفتن میان عدل و جور [که نه عدالت است و نه جور و ستم]. یا حالت و موقعیتی در میان نزدیک و دور. (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ص ۶۷۲)

«اقتصاد یعنی خرج و صرف مال به اندازه نیاز متعارف، که این خود باعث بی‌نیازی است؛ زیرا به مقدار حاجت از مال و مکتت را خداوند بر عهده گرفته است که به طور مستمر تا زمانی که انسان زنده است، مرحمت کند و لازم‌اش رعایت اقتصاد و میانه‌روی است». (ابن میثم بحرانی، ۱۳۷۵، ج ۵، ص ۵۳۹)

از این رو اقتصاد را می‌توان میانه‌روی در خرج و صرف مال به اندازه نیاز متعارف تعریف کرد.

۲- مفهوم اقتصاد در قرآن

این ماده در ۶ آیه از قرآن کریم به کار رفته است: «وَ اقْصِدْ فِي مَشْيِكَ» (لقمان: ۱۹)، سَفَرًا قَاصِدًا (توبه: ۴۲) و واژه (مُقْتَصِدٌ) که سه بار در سوره‌های (مائده: ۶۶، فاطر: ۳۲، لقمان: ۳۲) تکرار شده و در هر سه مورد به معنای میانه‌رو است.

۳- تبیین اقتصاد مقاومتی در قرآن و نهج البلاغه

در قرآن کریم آیاتی هست که می‌تواند مبنای اقتصاد مقاومتی باشد و این معنا از آن استنباط شود: ۱- «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء: ۱۴۱) «و خداوند

هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است».

یکی از آیاتی که اقتصاد مقاومتی ریشه در آن دارد، آیه نفی سبیل است؛ در این آیه شریفه راه هرگونه تسلطی از سوی کافران بر مؤمنان نفی شده است؛ به این معنا که مؤمنان حق ندارند برای کافران هیچ‌گونه راه تسلطی بر خود قرار دهند.

این سخن امیرالمؤمنین مؤید این مطلب است که می‌فرماید: «وَ اِنْ فِي سُلْطَانِ اللَّهِ عِصْمَةٌ لَامْرِكُمْ فَاعْطُوهُ طَاعَتَكُمْ غَيْرَ مَلُومَةٍ وَ لَا مُسْتَكْرَهٍ بِهَا وَ اللَّهُ لَتَفْعَلَنَّ اَوْ لَيَنْقُلَنَّ اللَّهُ عَنْكُمْ سُلْطَانَ الْاِسْلَامِ ثُمَّ لَا يَنْقُلُهُ اِلَيْكُمْ اَبَدًا؛ (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۹) و همانا حکومت الهی حافظ امور شماست؛ بنابراین زمام امور خود را بی آن‌که نفاق ورزید یا کراهتی داشته باشید به دست امام [حاکم الهی] خود بسپارید. به خدا سوگند اگر در پیروی از حکومت و امام، اخلاص نداشته باشید، خدا دولت اسلام را

از شما خواهد گرفت که هرگز به شما باز نخواهد گردانید و در دست دیگران قرار خواهد داد.» (شریف‌رضی، ۱۳۷۹، ص ۳۲۳) با این توضیح که خداوند راه تسلط قرار نداده «وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران: ۱۳۹) ولی اگر ایمان مردم سست شود و از جبهه‌ی الهی خود عقب نشینند تا اهل فساد بر آنان مسلط شوند، خداوند به واسطه سستی ایمان و بلکه عدم ایمان این نعمت را از آنان خواهد گرفت؛ بنابراین تنها اقتصادی که راه تسلط بر مؤمنان را از دشمنان اسلام اعم از امریکا و ایادی‌اش می‌گیرد، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که هیچ‌گونه راه نفوذی برای دشمنان اسلام بر آن نباشد.

۲- «وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ» (طه: ۱۳۱) و (حجر: ۸۸) «و [با حسرت] به آنچه که به اصنافی از کفار داده‌ایم خیره مشو».

در این دو آیه، خداوند سبحان پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) را از خیره شدن به نعمت‌هایی که به کفار داده منع فرموده است. اقتصاد مقاومتی یعنی چشم‌پوشی از زرق و برق‌های موجود در دست ابرقدرت‌های دنیا در ابعاد خرد و کلان. امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: انظروا إلى من دونکم و لا تنظروا إلى من هو فوقکم فإنه أجدر ألا تزدروا نعمة الله علیکم؛ (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ه.ق، ج ۱۰، ص ۵۰) [در بهره‌مندی از نعمت‌های خدا] به آن‌که از شما پایین‌تر است بنگرید و به آن‌که از شما بالاتر است منگرید؛ زیرا بدین‌وسیله قدر نعمت خدا را بهتر می‌دانید».

۳- «وَلَا تَسْ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَ أَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ؛» (قصص: ۷۷) و بهره‌ات را از دنیا فراموش مکن و همان‌گونه که خدا به تو نیکی کرده نیکی کن».

از این آیه شریفه استفاده می‌شود که اقتصاد مقاومتی به معنای زهد در روابط خارجی و اکتفا به پتانسیل‌های داخلی نیست؛ بلکه مراد عدم وابستگی و حفظ استقلال اقتصادی است که بر همه ابعاد روابط خارجی اثر می‌گذارد. همچنین اقتصاد مقاومتی به معنای زهد در دستگیری از کشورهای نیازمند نیست، بلکه خود باب دیگری از توسعه روابط خارجی و بهره‌برداری سالم از ثروت و استعدادهای آن‌هاست.

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: «وَلَا تَظْلِمْ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظْلَمَ وَ أَحْسِنْ كَمَا تُحِبُّ أَنْ يُحْسَنَ إِلَيْكَ وَ اسْتَقْبِحْ مِنْ نَفْسِكَ مَا تَسْتَقْبِحُهُ مِنْ غَيْرِكَ وَ أَرْضَ مِنَ النَّاسِ بِمَا تَرْضَاهُ لَهُمْ مِنْ نَفْسِكَ؛» (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱) پس آنچه را که برای خود دوست داری برای دیگران نیز دوست بدار و آنچه را که برای خود نمی‌پسندی، برای دیگران می‌پسند، ستم روا مدار، آن‌گونه که دوست نداری به تو ستم شود، نیکوکار باش، آن‌گونه که دوست داری به تو نیکی کنند و آنچه را که برای

دیگران زشت می‌داری برای خود نیز زشت بشمار و چیزی را برای مردم رضایت بده که برای خود می‌پسندی».

۴- «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ... وَ مَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ؛ (فتح:

۲۹) محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرستاده خداست و کسانی که با او هستند در برابر کفار سرسخت و شدید و در میان خود مهربان‌اند ... و توصیف آنان در انجیل همانند زراعتی است که جوانه‌های خود را خارج ساخته، سپس به تقویت آن پرداخته تا محکم شده و بر پای خود ایستاده است و به قدری نمو و رشد کرده که زارعان را به شگفتی وا می‌دارد، این برای آن است که کافران را به خشم آورد».

در این آیه شریفه ترسیم وضعیت پیروان پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آمده است که در برخورد با کفار سخت نفوذناپذیر و در میان خود و با دوستان مهربان و دلسوزند. اقتصاد مقاومتی نیز اقتصادی است که برای دشمنان اسلام و کفار نفوذناپذیر و مستحکم است و در میان خود ملت و برای کشورهای دوست و مسلمان دلسوز است. هرگونه پیشرفت اقتصادی و علمی دوستان را خوشحال می‌کند و دشمنان را به خشم می‌آورد.

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) می‌فرماید: «وَمَنْ يَقْبِضْ يَدَهُ عَنِ عَشِيرَتِهِ فَإِنَّمَا تَقْبِضُ مِنْهُ عَنْهُمْ يَدٌ وَاحِدَةً وَ تَقْبِضُ مِنْهُمْ عَنْهُ أُيُدٌ كَثِيرَةٌ وَ مَنْ تَلَّنْ حَاشِيَتَهُ يَسْتَدِمُّ مِنْ قَوْمِهِ الْمَوَدَّةَ؛ (نهج‌البلاغه، خطبه ۲۳) آن که از جود و کرم به قوم خود بخل نماید یک دست یاری او از آنان بازداشته شده و در عوض دست‌های بسیاری از آنان از یاری او قطع شده است؛ و آن که با اقوام خود نرمی کند از عشیره‌اش همیشه محبت و دوستی خواهد دید».

بنابراین می‌توان با توجه به بیانات خداوند متعال در قرآن کریم و سخنان امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) نتیجه گرفت اقتصاد مقاومتی در برابر دشمنان اسلام استقامت داشته و نفوذناپذیر است و تنفر و انزجار دشمن را به دنبال دارد. از این طرف در بین آحاد مردم و سرزمین خودی پیشرفت‌های اقتصادی و علمی خشنودی و شادی را برای مردم به همراه دارد.

۴ - تبیین اقتصاد مقاومتی در سخنان رهبری

مقام معظم رهبری در تعریف اقتصاد مقاومتی می‌فرماید:

«اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند؛ یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار،

در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تضمین‌کننده‌ی رشد و شکوفایی یک کشور باشد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۵/۱۶)

بنابراین اقتصاد مقاومتی که در مقابل اقتصاد تهاجمی مطرح است عبارت است از اقتصادی که به ملت اجازه شکوفایی و رشد را در شرایط فشار می‌دهد. معظم له اقتصاد مقاومتی را در سه بخش تبیین می‌فرماید:

۴-۱- مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبری

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ویژگی‌ها و مؤلفه‌های ده‌گانه اقتصاد مقاومتی را این‌چنین تبیین نموده‌اند:

۴-۱-۱- ایجاد پویایی در اقتصاد و بهبود شاخصه‌های کلان

ایجاد تحرک و پویایی در اقتصاد کشور و بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی اولین مؤلفه اقتصاد مقاومتی است.

رهبر انقلاب اسلامی در این خصوص چنین نگرشی دارند:

«با اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، شاخص‌هایی همچون رشد اقتصادی، تولید ملی، عدالت اجتماعی، اشتغال، تورم و رفاه عمومی بهبود خواهد یافت و رونق اقتصادی به وجود خواهد آمد».

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این میان مولفه‌ی اجتماعی را مهم‌ترین شاخص معرفی نموده و تأکید کرده‌اند:

«عدالت اجتماعی، مهم‌ترین شاخص، در میان این شاخص‌ها است؛ زیرا نظام اسلامی رونق اقتصادی بدون عدالت اجتماعی را قبول ندارد و در هرگونه پیشرفت اقتصادی کشور، باید وضع طبقات محروم به معنی واقعی کلمه، بهبود یابد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲).

در واقع عدالت اجتماعی مشوق و انگیزه‌ای برای تحرک و پویایی در اقتصاد مقاومتی است.

۴-۱-۲- استقامت در برابر عوامل تهدیدزا

دومین ویژگی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، توانایی مقاومت در برابر عوامل تهدیدزا است. نگاه ایشان در این زمینه عبارت است از:

«تکانه‌های اقتصادی دنیا، بلایای طبیعی و تکانه‌های تخاصمی همچون تحریم‌ها از جمله این عوامل تهدید زاست». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

بنابراین می‌توان از سخنان مقام معظم رهبری به این نتیجه رسید که وجود تحریم‌های مکرر و تمدید آنها از عوامل تهدیدی است که دشمن جهت به زانو در آوردن کشور ایران به آن تمسک

جسته که طبق بیانات مقام معظم رهبری استقرار و استمرار اقتصاد مقاومتی باعث استقامت و تقویت کشور در برابر عوامل تهدیدزاست.

۴-۱-۳- اتکاء بر ظرفیت های داخلی

تکیه بر ظرفیت های داخلی یکی از سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی محسوب می شود، این ظرفیت ها شامل ظرفیت های گسترده علمی، انسانی، طبیعی، مالی، جغرافیایی و اقلیمی است که باید برای اجرای سیاست ها، بر آن ها تکیه شود.

حضرت آیت الله خامنه ای در این زمینه بیان داشته اند:

«تکیه بر ظرفیت های داخلی به معنای چشم بستن بر امکانات کشورهای دیگر نیست؛ بلکه نظام اسلامی در کنار اتکا به داشته های داخلی، از امکانات دیگر کشورها نیز استفاده حداکثری خواهد کرد». (خامنه ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

بنابراین از بیانات معظم له برداشت می شود که اتکاء به ظرفیت های داخلی در معنای اقتصاد مقاومتی نهفته است؛ اما این به معنای عدم ارتباط با سایر کشورها و عدم استفاده از امکانات آنان نیست.

۴-۱-۴- برنامه ریزی و مدیریت جهادی

برنامه ریزی، حرکت علمی، همت و مدیریت جهادی یکی دیگر از مؤلفه های اقتصاد مقاومتی محسوب می گردد. ایشان در این باره فرموده اند:

«اجرای این سیاست ها، با حرکت عادی و احیاناً خواب آلوده و بدون حساسیت امکان پذیر نیست و نیازمند برنامه ریزی، حرکت علمی، همت و مدیریت جهادی است». (خامنه ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

از این رو مدیریت های جهادی و برنامه ریزی های خرد و کلان در سطوح مختلف اقتصادی از سوی مدیران متعهد جزء سیاست های اقتصادی نظام است.

۴-۱-۵- مردم محوری

مردم محوری نیز یکی از مؤلفه هایی است که حضرت آیت الله خامنه ای برای اقتصاد مقاومتی برشمرده اند:

«بر اساس معارف اسلامی و دینی و همچنین بر اساس تجربیات ۳۵ سال اخیر، در هر عرصه ای که مردم وارد میدان شوند، عنایت و پشتیبانی الهی نیز همراه می شود و کارها به پیش خواهد رفت. تاکنون در عرصه های اقتصادی، کمتر به حضور و امکانات مردم بها داده شده است، در حالی که باید زمینه استفاده از توان نیروهای بی پایان مردمی اعم از فعالان اقتصادی، کارآفرینان، مبتکران،

صاحبان سرمایه و افراد صاحب مهارت فراهم و از آنان حمایت شود و مسئولیت عمده در این خصوص بر عهده دولت است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

اقتصاد مقاومتی بدون حضور مردم شکل نمی‌گیرد و حضور مردم در قالب کارآفرینی و ابتکار در کارها و سرمایه‌گذاری و به کارگیری مهارت می‌تواند باعث استدام آن شود.

۴-۱-۶- خودکفایی در تأمین اقلام راهبردی

طبق فرمایش مقام معظم رهبری تأمین امنیت اقلام راهبردی و اساسی به‌ویژه غذا و دارو و خودکفایی در این اقلام، ششمین مؤلفه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی شمرده می‌شود. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲).

از این رو خودکفایی در اقلام راهبردی از جمله دارو و مواد غذایی و تأمین این اقلام و خودکفا شدن در این حیطة در عرصه سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی، قدم بزرگی در حفظ استقلال کشور است.

۴-۱-۷- کاهش وابستگی به فروش نفت خام

در سخنان رهبری کاهش وابستگی به درآمد فروش نفت یکی دیگر از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی شمرده شده است. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲).

با توجه به مشکلاتی که به دلیل وابستگی به فروش نفت خام و عدم تبدیل آن به فرآورده‌های نفتی ایجاد شده است، مقام معظم رهبری یکی از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را کاهش وابستگی به نفت خام بیان داشته‌اند.

۴-۱-۸- اصلاح الگوی مصرف

اصلاح الگوی مصرف به‌عنوان هشتمین مؤلفه محسوب می‌شود. مقام معظم رهبری در این درباره بیان می‌دارند:

«خطاب اصلی من در این موضوع متوجه مسئولان است که باید در درجه اول در حوزه مأموریتی خود، از اسراف و ریخت‌وپاش به‌طور جدی پرهیز و در درجه بعد، این موضوع را در زندگی‌های شخصی خود رعایت کنند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

به اعتقاد ایشان، پایبندی مسئولان به پرهیز از ریخت‌وپاش، موجب تسری این روحیه به جامعه خواهد شد. همچنین وی معتقد است منظور از اصلاح الگوی مصرف، سخت‌گیری و زندگی ریاضتی نیست؛ بلکه هدف، مصرف بر اساس الگویی عاقلانه، مدبرانه، صحیح و اسلامی است.

ایشان همچنین درباره شبهاتی که درباره اقتصاد مقاومتی مطرح شده فرموده‌اند: «اقتصاد مقاومتی برعکس این شبهات، به رفاه و بهبود زندگی عموم مردم و به‌ویژه طبقات ضعیف منجر خواهد شد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

۴-۱-۹- مبارزه با مفسدان اقتصادی

فساد ستیزی نهمین مؤلفه‌ای است که رهبر انقلاب اسلامی به آن اشاره و تأکید فرموده‌اند: «لازمه فعالیت سالم و پرتحرک اقتصادی، امنیت است و لازمه امنیت اقتصادی نیز، برخورد با مفسدان اقتصادی و افرادی است که قانون را دور می‌زنند». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای شفاف‌سازی را شرط اصلی مقابله با فساد اقتصادی می‌دانند: «باید فضای رقابتی و باثبات اقتصادی به وجود آید؛ زیرا در چنین فضای سالمی، فعال اقتصادی احساس امنیت خواهد کرد. ضمن اینکه در چنین شرایطی، کسب ثروت با ابتکار و پشتکار، مباح و مورد تأیید نظام است. همچنین در این موضوع، گفتن صرف کافی نیست و همه مسئولان اجرایی، قضایی و قوه مقننه در این خصوص مسئول هستند». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

۴-۱-۱۰- دانش محوری

دانش محوری، آخرین مؤلفه‌ای است که از سوی مقام معظم رهبری برای اقتصاد مقاومتی مطرح شده است. ایشان معتقدند که امروز شرایط کشور از لحاظ پیشرفت‌های علمی به گونه‌ای است که می‌توان رسیدن به اقتصاد دانش‌بنیان را با بلندپروازی، جزو اهداف خود قرار داد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲)

پس اقتصاد دانش محور در ارتباط با صنعت تکنولوژی پیشرفته و استفاده از فناوری اطلاعات، رایانه و اینترنت در تمام تولیدات و بخش های اقتصادی می‌تواند نقشی تعیین کننده در پیشبرد اقتصاد کشور و اجرایی کردن راهبردهای مقام معظم رهبری در اقتصاد مقاومتی داشته باشد.

۴-۲-۲- ارکان اقتصاد مقاومتی

۴-۲-۱- استقامت

یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، مقاوم بودن و استقامت داشتن است و این مطلب، جز با استقامت نیروها و برپاکنندگان این اقتصاد ممکن نیست. قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ؛ (فصلت: ۳۰) به یقین کسانی که گفتند: پروردگار ما خداوند یگانه است، سپس استقامت کردند،

فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند که: نترسید و غمگین مباشید و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است.»

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) با استناد به این آیه شریفه خطاب به یاران خود می‌فرماید: «وَقَدْ قُلْتُمْ رَبَّنَا اللَّهُ فَاَسْتَقِيمُوا عَلَيَّ كِتَابِيهِ وَ عَلَيَّ مِنْهَاجِ أَمْرِهِ وَ عَلَيَّ الطَّرِيقَةَ الصَّالِحَةَ مِنْ عِبَادَتِهِ ثُمَّ لَا تَمْرُقُوا مِنْهَا وَ لَا تَبْتَدِعُوا فِيهَا وَ لَا تَخَالِفُوا عَنْهَا فَإِنَّ أَهْلَ الْمُرُوقِ مُنْقَطِعٌ بِهِمْ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (نهج-البلاغه، خطبه ۱۷۶) شما گفتید: پروردگار ما خداست، پس بر کتاب خدا و بر طریق فرمان او و بر راه شایسته بندگی‌اش استقامت ورزید و از آن طریقه بیرون نروید و بدعت در آن مگذارید و با آن مخالفت نورزید، زیرا آنان که از راه بیرون شوند در قیامت به خداوند راه نیابند.»

مقام معظم رهبری نیز در این زمینه بیان داشته‌اند:

«وظیفه‌ی همه‌ی ما این است که سعی کنیم کشور را مستحکم، غیرقابل نفوذ، غیرقابل تأثیر از سوی دشمن، حفظ کنیم و نگه داریم؛ این یکی از اقتضائات «اقتصاد مقاومتی» است که ما مطرح کردیم. در اقتصاد مقاومتی، یک رکن اساسی و مهم، مقاوم بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد؛ باید بتواند در مقابل آنچه که ممکن است در معرض توطئه‌ی دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱/۱)

«فَأَقِمْ عَلَيَّ مَا فِي يَدَيْكَ قِيَامَ الْحَازِمِ [الطَّيِّبِ] الصَّلْبِ وَ النَّاصِحِ اللَّيِّبِ التَّابِعِ لِسُلْطَانِهِ الْمُطِيعِ لِإِمَامِهِ وَ إِيَاكَ وَ مَا يُعْتَدِرُ مِنْهُ وَ لَا تَكُنْ عِنْدَ النِّعْمَاءِ بَطْرًا وَ لَا عِنْدَ الْبِئْسَاءِ قَسِيلًا وَ السَّلَامُ؛ (نهج-البلاغه، خطبه ۳۳) پس بر آنچه در اختیار توست استقامت ورز استقامت هوشیار با احتیاط و سرسخت و خیرخواه خردمند، که فرمانبردار حاکم و مطیع امام خویش است. کاری انجام ندهی که مجبور به عذرخواهی شوی و به وقت نعمت و خوشی سر به طغیان بردار و به هنگام سختی و بلا هراسان و دلباخته مباش.»

نتیجه حاصل از این مولفه در بیانات رهبری با استناد به قرآن و نهج البلاغه این است که در هر امری از جمله اقتصاد استقامت یکی از اقتضائات به سرانجام رساندن آن امر است؛ زیرا با استقامت است که می‌توان پتانسیل موجود در امکانات و سرمایه‌ها را به بهره‌برداری رساند.

۴-۲-۲- استفاده از ظرفیت‌های دولتی و مردمی

یکی دیگر از ارکان اقتصاد مقاومتی استفاده از همه‌ی ظرفیت‌های مردمی و دولتی است. برای تحقق اقتصاد مقاومتی هم دولت باید عهده‌دار مسئولیت باشد و هم مردم پیش‌قدم شوند و همه‌ی استعدادهای خود را به میدان بیاورند. مقام معظم رهبری در سخنان خود به این مسئله پرداخته‌اند. ظرفیت‌هایی که دولت و مردم در این زمینه دارند عبارت است از:

- کمک به فعال کردن بخش خصوصی و ریز فعالان اقتصادی
 - ایجاد قوانین لازم در راستای فعالیت‌های مردم در بخش خصوصی
 - در اختیار نهادن تسهیلات مالی و بانکی برای توان‌بخشی به بخش خصوصی و ریز فعالان اقتصادی

- مراقبت و کنترل فعالیت‌ها برای جلوگیری از هدر رفت منابع و سرمایه‌های انسانی و مالی
 - پی‌گیری مفسدین و مبارزه با مفسد اقتصادی
 - به‌کارگیری اندیشه و نظرات صاحب‌نظران در زمینه برنامه‌ریزی و راه‌کارهایی
 - استفاده بهینه از سرمایه‌های موجود انسانی و مالی
 ایشان در این مورد تصریح می‌کنند که:

«بخش خصوصی را باید کمک کرد. اینکه ما اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم، خوب، خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه‌ی به مردم است؛ همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بیشتر باید دنبال شود؛ این جزو کارهای اساسی شماست. در بعضی از موارد، من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش خصوصی به خاطر کم‌توانی‌اش جلو نمی‌آید. خوب، باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان‌بخشی بشود؛ حالا از طریق بانک‌هاست، از طریق قوانین لازم و مقررات لازم است؛ از هر طریقی که لازم است، کاری کنید که بخش خصوصی، بخش مردمی، فعال شود. بالاخره اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. یکی از شرایطش، استفاده از همه‌ی ظرفیت‌های دولتی و مردمی است؛ هم از فکرها و اندیشه‌ها و راه‌کارهایی که صاحب‌نظران می‌دهند، استفاده کنید، هم از سرمایه‌ها استفاده شود.

به مردم هم باید واقعاً میدان داده شود. البته در بیانات دوستان به برخی از این حوادثی که ناشی از پیگیری مفسدین اقتصادی و مفسد اقتصادی است، اشاره شد. واقعاً نمی‌شود ما کار اقتصادی درست و قوی بکنیم، اما با مفسد اقتصادی مبارزه نکنیم؛ این واقعاً نشدنی است. همان چند سال پیش هم که من راجع به این قضیه بحث کردم و مطالبی را به مسئولین کشور گفتم، به همین نکته توجه داشتیم که تصور نشود ما می‌توانیم سرمایه‌گذاری مردمی و کار سالم مردمی داشته باشیم، بدون مبارزه‌ی با مفسد اقتصادی؛ و تصور نشود که مبارزه‌ی با مفسد اقتصادی موجب

می‌شود که ما مشارکت مردم و سرمایه‌گذاری مردم را کم داشته باشیم؛ نه، چون اکثر کسانی که می‌خواهند وارد میدان اقتصادی بشوند، اهل کار سالمند، مردمان سالمی هستند؛ حالا یکی دو نفر هم آدم‌های ناسالم پیدا می‌شوند. باید با چشم‌های تیزبین، ریزبین و دوربین مراقبت کنید که کسانی نیابند به‌عنوان ایجاد اشتغال و ایجاد کار و کارآفرینی تسهیلات بانکی بگیرند، اما کارآفرینی واقعی انجام نگیرد. این را باید مراقبت کنید؛ هم شما مراقبت کنید، هم قوه‌ی قضائیه مراقبت کند. به نظر من همکاری قوه‌ی مجریه و قوه‌ی قضائیه در اینجا یک کار بسیار لازمی است». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲)

از این رو مشارکت دادن و استفاده از ظرفیت‌های مردمی از طرف مسئولین دولتی و دست‌اندرکاران بخش خصوصی می‌تواند قدمی محکم و موثر در اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی باشد.

۴-۲-۳- حمایت از تولید ملی

از نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) حمایت از تولید ملی، صنعت و کشاورزی یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی است. ایشان می‌فرمایند:

«حمایت از تولید ملی، آن بخش درون‌زای اقتصاد ماست و به این بایستی تکیه کرد. واحدهای کوچک و متوسط را فعال کنید. البته خوشبختانه واحدهای بزرگ ما فعال‌اند، خوب‌اند و سوددهی‌شان هم خوب است، کارشان هم خوب است، اشتغالشان هم خوب است؛ عمده‌ی واحدهای بزرگ ما وضعشان این‌جور است؛ بنابراین همان‌طور که گفتید، محصول سیمانمان، محصول فولادمان، محصولات عمده‌ی این‌جوری‌مان خوب است - لیکن باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک باشید؛ این‌ها خیلی مهم است، این‌ها در زندگی مردم تأثیرات مستقیم دارد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲)

تجار، صاحبان صنایع و پیشه‌وران سربازان اقتصادی و عهده‌داران تولید ملی هستند. امیر مؤمنان درباره حمایت از ایشان در نامه ۵۳ به مالک اشتر می‌فرماید: «ثُمَّ اسْتَوْصِ بِالْتَّجَارِ وَ دَوَى الصَّنَاعَاتِ وَ أَوْصِ بِهِمْ خَيْرًا الْمَقِيمِ مِنْهُمْ وَ الْمَضْطَرِبِ بِمَالِهِ وَ الْمَتَرَفِّقِ بِيَدِهِ فَإِنَّهُمْ مَوَادُّ الْمَنَافِعِ وَ أَسْبَابُ الْمَرَافِقِ وَ جَلَابِهَا مِنَ الْمَبَاعِدِ وَ الْمَطَارِحِ فِي بَرْكٍ وَ بَحْرِكٍ وَ سَهْلِكٍ وَ جَبَلِكِ وَ حَيْثُ لَا يَلْتَمِمْ النَّاسُ لِمَوَاضِعِهَا وَ لَا يَجْتَرِعُونَ عَلَيْهَا فَإِنَّهُمْ سَلِمٌ لَا تَخَافُ بَائِقَتَهُ وَ صَلِحٌ لَا تَخْشَى غَائِلَتَهُ وَ تَفَقَّدُ أُمُورَهُمْ بِحَضْرَتِكَ وَ فِي حَوَاشِي بِلَادِكَ؛ سپس سفارش مرا به بازرگانان و صاحبان صنایع بپذیر و آن‌ها را به نیکوکاری سفارش کن؛ بازرگانانی که در شهر ساکن‌اند، یا آنان که همواره در سیر و کوچ کردن می‌باشند و بازرگانانی که با نیروی جسمانی کار می‌کنند؛ چراکه آنان منابع اصلی منفعت و پدیدآورندگان وسایل زندگی و آسایش و آوردندگان وسایل زندگی از نقاط

دوردست و دشوار می‌باشند، از بیابان‌ها و دریاها و دشت‌ها و کوهستان‌ها، جاهای سختی که مردم در آن اجتماع نمی‌کنند، یا برای رفتن به آنجاها شجاعت ندارند. بازرگانان مردمی آرامند و از ستیزه‌جویی آنان ترسی نیست، مردمی آستی طلبند که فتنه‌انگیزی ندارند؛ در کار آن‌ها بیندیش! چه در شهری باشند که تو به سر می‌بری، یا در شهرهای دیگر، با توجه به آنچه تذکر دادم». حمایت از تولید ملی در پیشبرد اقتصاد مقاومتی در قالب حمایت از واحدهای فعال و سوددهی‌ها و در زمینه صنعت و کشاورزی امکان‌پذیر است.

۴-۲-۴- مدیریت منابع ارزی

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به مدیریت منابع ارزی، آن را یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی برشمرده‌اند:

«مسئله‌ی منابع ارزی هم مسئله‌ی مهمی است که خب، حالا آقایان توجه دارید. روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرف‌های گوناگونی از دولت صادر شد؛ یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک‌جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک‌جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود». (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲)

مدیریت منابع ارزی با توجه به بیانات رهبری می‌تواند قدمی شگرف در اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی داشته باشد.

۴-۲-۵- مدیریت مصرف

مدیریت مصرف یکی دیگر از ارکان اقتصاد مقاومتی است که ریشه عمیقی در آموزه‌های اسلام دارد. اسلام با سرسختی تمام با مسئله اسراف و تبذیر در آیات صریحی از قرآن کریم مبارزه کرده و می‌فرماید: «وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (اعراف: ۳۱) و (از نعمت‌های الهی) بخورید و بیاشامید؛ ولی اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست نمی‌دارد» و درباره ریخت‌وپاش و هدر دادن سرمایه‌ها و نعمت‌های الهی می‌فرماید: «إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا» (اسراء: ۲۷) تبذیرکنندگان، برادران شیطان‌اند و شیطان در برابر پروردگارش، بسیار ناسپاس بود».

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در نکوهش اسراف و تبذیر می‌فرماید: «أَلَا وَ إِنَّ إِعْطَاءَ الْمَالِ فِي غَيْرِ حَقِّهِ تَبْذِيرٌ وَ إِسْرَافٌ وَ هُوَ يَرْفَعُ صَاحِبَهُ فِي الدُّنْيَا وَ يَضَعُهُ فِي الْآخِرَةِ وَ يَكْرِمُهُ فِي النَّاسِ وَ يَهِينُهُ

عِنْدَ اللَّهِ وَ لَمْ يَضَعْ أَمْرُهُ مَالَهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ وَ لَا عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ إِلَّا حَرَمَهُ اللَّهُ شُكْرَهُمْ وَ كَانَ لِعِبْرِهِ وَ دُهُمُ فَإِنْ زَلَّتْ بِهِ النُّعْلُ يَوْمًا فَاحْتِاجَ إِلَى مَعُونَتِهِمْ فَشَرُّ خَلِيلٍ وَ أَلَا مٌ خَدِينٍ؛ (نهج البلاغه، خطبه ۱۲۶)

آگاه باشید! بخشیدن مال به آن‌ها که استحقاق ندارند، زیاده‌روی و اسراف است، ممکن است در دنیا مقام بخشنده آن را بالا برد؛ اما در آخرت پست خواهد کرد، در میان مردم ممکن است گرامی‌اش بدارند، اما در پیشگاه خدا خوار و ذلیل است. کسی مالش را در راهی که خدا اجازه نرمود مصرف نکرد و به غیر اهل آن نپرداخت جز آن که خدا او را از سپاس آنان محروم فرمود و دوستی آن‌ها را متوجه دیگری ساخت، پس اگر روزی بلغزد و محتاج کمک آنان گردد، بدترین رفیق و سرزنش کننده‌ترین دوست خواهد بود».

امام خامنه‌ای مدظله‌العالی در این زمینه می‌فرماید:

«یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود. این قضیه‌ی اسراف و زیاده‌روی، قضیه‌ی مهمی در کشور است. خب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است. فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده‌ی رسانه‌هاست. واقعاً در این زمینه، هم‌صدا و سیما در درجه‌ی اول و بیش از همه مسئولیت دارد، هم دستگاه‌های دیگر مسئولیت دارند. باید فرهنگ‌سازی کنید. ما یک ملت مسلمان علاقه‌مند به مفاهیم اسلامی هستیم، این قدر در اسلام اسراف منع شده و ما متأسفانه در زندگی‌مان اهل اسرافیم! بخش عملیاتی‌اش هم به نظر من از خود دولت باید آغاز شود. در گزارش‌های شماها من خواندم، حالا هم بعضی از دوستان اظهار کردند که دولت درصدد صرفه‌جویی است و می‌خواهد صرفه‌جویی کند؛ بسیار خوب، این لازم است؛ این را جدی بگیرید. دولت خودش یک مصرف‌کننده‌ی بسیار بزرگی است. شما از بنزین بگیرید تا وسایل گوناگون، یک مصرف‌کننده‌ی بزرگ، دولت است. حقیقتاً در کار مصرف، صرفه‌جویی کنید. صرفه‌جویی، چیز بسیار لازم و مهمی است.» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۶/۲)

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در نامه‌ای مبتنی بر امر به مدیریت مصرف و پرهیز از ولخرجی و اسراف خطاب به یکی از استانداران خود می‌فرماید: «فَدَعَ الْإِسْرَافَ مُقْتَصِدًا وَ أَذْكَرُ فِي الْيَوْمِ عَدَا وَ أَمْسِكْ مِنَ الْمَالِ بِقَدْرِ ضَرُورَتِكَ وَ قَدِّمِ الْفَضْلَ لِيَوْمِ حَاجَتِكَ أَوْ تَرَجُّوْ أَنْ يُعْطِيكَ اللَّهُ أَجْرَ الْمُتَوَاضِعِينَ وَ أَنْتَ عِنْدَهُ مِنَ الْمُتَكَبِّرِينَ وَ تَطْمَعُ وَ أَنْتَ مُتَمَرِّغٌ فِي النَّعِيمِ [أَنْ تَمَنَّعَهُ] تَمَنَّعَهُ الضَّعِيفَ وَ الْأَرْمَلَةَ- [وَ] أَنْ يُوجِبَ لَكَ ثَوَابَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ إِنَّمَا الْمَرْءُ مَجْزِيٌّ بِمَا أَسْلَفَ وَ قَادِمٌ عَلَى مَا قَدَّمَ وَ السَّلَامُ؛ (نهج البلاغه، نامه ۲۱) (ای زیاد اکنون که فرمان تو در بصره و اهواز بر مردم روان است و هر طور بخواهی می‌توانی خرج کنی پس تا می‌توانی) میانه‌رو باش و اسراف و ولخرجی را واگذار

و افراط در امساک نیز نکن و حدّ وسط را اختیار کن و در امروز (دنیا) به یاد فردا (آخرت) باش و برای آن جا توشه گرد آور و) به اندازه رفع نیاز از مال نگهداشته، زیادی آن را (با انفاق به مستمندان به خزانه خدای بسیار و) برای روز نیازمندیت بگذار. آیا با این که نزد خدا از گردن کشان (محسوب) می‌شوی، امیدواری که خدا مزد فروتنان و افتاده‌گان را به تو دهد و آیا با این که تو در ناز و نعمت (جهان) غلطان هستی و آن نعمت را، از ناتوانان و بیوه زنان باز می‌گیری چشم آن داری که ثواب صدقه دهندگان را به تو دهند، (به خدا سوگند که این امید بی جا و این توقع و آرزویی خام است) و جز این نیست که بشر به آنچه (از نیک و بد) که پیش فرستد پاداش داده شود و بر هر چه که (بر خود) مقدّم داشته است در آید (و محال است آن که گندم کاشته جو بچیند و آن که جو کاشته است گندم درو کند)».

با توجه به موارد ذکر شده مدیریت مصرف در اقتصاد مقاومتی رکن بسیار مهمی به شمار می‌رود که با زیاده‌روی در مصرف و ریخت‌وپاش سازگار نیست. اینجاست که فرهنگ‌سازی برای مصرف بهینه در دولت و مردم نیاز چشم‌گیر است.

۴-۳- الزامات و انتظارات اقتصاد مقاومتی

هر طرح و برنامه‌ای که مطرح می‌شود الزامات و انتظاراتی نیز در بر دارد تا به نتیجه برسد. الزامات و انتظاراتی که مقام معظم رهبری از اقتصاد مقاومتی به عنوان یک طرح بزرگ و نقشه‌ی راه همه‌جانبه و وسیع دارند و در بیانات خود نیز به آن تصریح فرموده‌اند، از این قرار است:

۴-۳-۱- عزم راسخ مردم و مسئولان

از جمله انتظاراتی که مقام معظم رهبری از مردم و مسئولان دارند عزم راسخ و تصمیم جدی در عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی است:

«در درجه‌ی اول، عزم جدی مسئولان و مدیران اصلی و فعالان مردمی است؛ باید تصمیم بگیرند مسئولین کشور - در درجه‌ی اول، قوه‌ی مجریه، مسئولان دولت؛ و نیز قوه‌ی مقننه؛ و قوه‌ی قضائیه؛ و بخش‌های گوناگونی که ارتباطی با مسائل اقتصادی دارند - و حتماً بایستی در این مسئله، عزم جدی و راسخ داشته باشد. بدون تصمیم جدی و راسخ، کار پیش نخواهد رفت.»

(خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

بنابراین مردم و مسئولان باید با عزم راسخ بر خدا توکل کنند و با جدیت سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را دنبال کنند.

۴-۳-۲- ورود در میدان عمل

یکی دیگر از الزاماتی که رهبر معظم مدظله‌العالی مطرح می‌کنند، ورود در میدان عمل است. ایشان می‌فرمایند:

«عمل در اینجا یک عمل صالح است؛ هر کسی که در این زمینه اقدام و عمل بکند، قطعاً مصداق «وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» خواهد بود. این طرح کلی، این نقشه‌ی راه بزرگ، باید تبدیل بشود به برنامه، برنامه‌های گوناگون؛ اگر این شد، آن وقت حماسه‌ی اقتصادی به معنای واقعی کلمه به وجود خواهد آمد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

«رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ حُكْمًا فَوَعَى وَ دَعِيَ إِلَى رِشَادٍ فَدَنَا وَ أَخَذَ بِحُجْرَةِ هَادٍ فَتَجَا رَاقِبَ رَبِّهِ وَ خَافَ ذَنْبَهُ قَدَمَ خَالِصًا وَ عَمِلَ صَالِحًا اِكْتَسَبَ مَذْخُورًا وَ اجْتَنَبَ مَحْذُورًا وَ رَمَى غُرْضًا وَ اَحْرَزَ عَوْضًا كَابِرَ هَوَاهُ وَ كَذَّبَ مِنْهُ جَعَلَ الصَّبْرَ مَطِيَّةً نَجَاتِهِ وَ التَّقْوَى عُدَّةً وَفَاتِهِ رَكِبَ الطَّرِيقَةَ الْغَرَاءَ وَ لَزِمَ الْمَحْجَةَ الْبَيْضَاءَ اَعْتَنَمَ الْمَهْلَ وَ بَادَرَ الْأَجَلَ وَ تَزَوَّدَ مِنَ الْعَمَلِ؛ (نهج‌البلاغه، خطبه ۷۶) خدا رحمت کند کسی را که چون سخن حکیمانه بشنود، خوب فراگیرد و چون هدایت شود بپذیرد، دست به دامن هدایت‌کننده زند و نجات یابد، مراقب خویش در برابر پروردگار باشد، از گناهان خود بترسد، خالصانه گام بردارد، عمل نیکو انجام دهد، ذخیره‌ای برای آخرت فراهم آورد و از گناه بپرهیزد، همواره اغراض دنیایی را از سر دور کند و درجات آخرت به دست آورد، با خواسته‌های دل مبارزه کند، آرزوهای دروغین را طرد و استقامت را مرکب نجات خود قرار دهد؛ و تقوا را زاد و توشه روز مردن گرداند، در راه روشن هدایت قدم بگذارد و از راه روشن هدایت فاصله نگیرد. چند روز زندگی دنیا را غنیمت شمارد و پیش از آن که مرگ او فرا رسد خود را آماده سازد و از اعمال نیکو، توشه آخرت برگیرد».

از این رو ورود در میدان عمل با فصل الخطاب بودن قرآن در این حیطة یکی از الزامات اقتصاد مقاومتی به شمار می‌آید.

۴-۳-۳- برنامه نویسی و تدوین سیاست اجرایی

تبدیل اقتصاد مقاومتی به برنامه و سیاست‌های اجرایی یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است.

مقام معظم رهبری در این زمینه بیان داشته‌اند:

«دستور این کار از سوی رؤسای سه قوه داده شده است؛ هم رئیس‌جمهور محترم، هم رئیس محترم قوه‌ی مقننه، هم رئیس محترم قوه‌ی قضائیه دستور داده‌اند به زیرمجموعه‌ی خودشان که برنامه‌های اجرایی را در هر بخشی تهیه کنند؛ منتها من می‌خواهم تأکید کنم بر روی زمان‌بندی؛

باید زمان‌بندی کنید. من بخشنامه‌هایی که آقای معاون اول برای دستگاه‌ها فرستاده بودند، دیدم؛ باید زمان‌بندی بشود، مشخص بشود که چقدر کار پیش رفت و تا کی انتظار تحقق این برنامه‌سازی و بعد اجرا را باید داشت؛ باید شتاب بگیرد؛ سهم هر قوه‌ای معین بشود. در قوای مختلف - به خصوص قوه‌ی مجریه - سهم هر دستگاهی مشخص بشود؛ شاخص‌ها - به خصوص شاخص‌های زمانی - معین بشود که بتوان نظارت کرد و بتوان پیشرفت کار را و صحت مسیر را فهمید». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

تدوین سیاست‌های اجرایی و برنامه نویسی بازخورد تبدیل اقتصاد مقاومتی است که از دیدگاه مقام معظم رهبری تأثیر عمیقی در اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی دارد.

۴-۳-۴- هماهنگی بین قوای سه گانه

چهارمین الزام، هماهنگی میان بخش‌های گوناگون است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار جمعی از مسئولان با اشاره به این مطلب، بیان می‌دارند:

«هماهنگی میان بخش‌های گوناگون است که البته سازوکار این هماهنگی را باید رؤسای قوا معین کنند. هماهنگی کمک خواهد کرد، هماهنگی بین مجلس و دولت، بین مجلس و دولت و قوه‌ی قضائیه. در بخش‌هایی بدون هماهنگی نمی‌شود حرکت کرد؛ در بخش‌هایی هم هماهنگی دارای تأثیر است ولو نه به آن اندازه؛ به‌رحال هماهنگی لازم است. سازوکار هماهنگی را باید رؤسای سه قوه ان‌شاءالله تهیه کنند». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

از این رو هماهنگی مجلس شورای اسلامی و دولت و قوه قضائیه یکی از مولفه‌های شاخص در تقویت اقتصاد مقاومتی است.

۴-۳-۵- نظارت سران سه قوه

از نظر معظم له، یکی دیگر از الزامات، بحث نظارت رؤسای قوا و مسئولین در این زمینه است. ایشان می‌فرمایند:

«الزام دیگر، نظارت در همه‌ی سطوح است؛ باید نظارت بشود؛ هم رؤسای قوا باید دستگاه‌های خودشان را تحت نظارت قرار بدهند، هم مجمع تشخیص موظف است که به مسئولیت نظارتی که داده شده به‌طور کامل عمل کند و ببیند که چه دارد اتفاق می‌افتد، رهبری و دستگاه ما هم نظارت خواهد کرد ان‌شاءالله؛ بنابراین نظارت یکی از الزامات اصلی است». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

بر این اساس لازم است نظارت سران سه قوه در همه سطوح و رصد فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی و تولیدی به سمت و سوی اقتصاد مقاومتی باشد.

۴-۳-۶- رفع موانع تولید

الزام ششم، رفع موانع است. از نظر آیت‌الله خامنه‌ای موانعی وجود دارد که باید برطرف گردند: «موانع قانونی [وجود دارد] - که من به رؤسای محترم سه قوه در آن جلسه‌ای که داشتیم گفتم «قانون روی قانون آمدن» کار را مشکل می‌کند، قوانین مزاحم را باید برداشت؛ این کار را مجلس می‌تواند انجام بدهد؛ والا ما حالا قوانینی داریم، [اگر] باز یک قانونی روی آن قانون وضع بکنیم، قابل تفسیر و مشکل تراشی است؛ باید ملاحظه کرد، دقت کرد، قوانین مزاحم را پیدا کرد - موانع حقوقی و قضائی هم وجود دارد؛ این‌ها را باید شناسایی کرد و برداشت. بایستی فعالان اقتصادی، کارآفرینان، مبتکران، سرمایه‌گذاران، دانشمندان، احساس کنند که با موانع غیرمعقول مواجه نیستند، بتوانند حرکت کنند». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

رفع موانع قانونی حقوقی و قضایی در فعالیت فعالان اقتصادی، کارآفرینان، مبتکران و سرمایه‌گذاران از دیگر الزامات در حیطة رشد و تقویت اقتصاد مقاومتی است.

۴-۳-۷- گفتمان سازی

الزام هفتم و کار لازم هفتم، گفتمان‌سازی است.

«باید تصویر درستی از اقتصاد مقاومتی ارائه بشود؛ البته صداوسیما و رسانه‌های کشور موظف‌اند اما مخصوص آن‌ها نیست. دستگاه‌های تبلیغاتی مخالف با کشور، مخالف با انقلاب، مخالف با پیشرفت ملی ما، خیلی چیزها در چننه دارند و شروع هم کرده‌اند - ما دیدیم - بعد از این هم بیشتر خواهند کرد. درباره‌ی اقتصاد مقاومتی، اشکال‌تراشی، مانع‌تراشی، گاهی هو کردن، بی‌اهمیت جلوه دادن آنچه در کمال اهمیت و نهایت اهمیت است؛ از این کارها می‌کنند. نقطه‌ی مقابل آن‌ها بایستی کار بشود؛ مسئولین، صاحبان فکر و دلسوزان، بایستی تصویر درستی را از این حرکت بزرگ و عمومی ارائه بدهند و گفتمان‌سازی بشود تا مردم بدانند و معتقد باشند و بخواهند؛ در این صورت، کار عملی خواهد شد». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

در تداوم اقتصاد مقاومتی الزامات و انتظاراتی وجود دارد تا به نتیجه مطلوب رسید که گفتمان‌سازی این زمینه برای عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی فراهم می‌کند.

۴-۳-۸- پایش و اطلاع‌رسانی

آخرین الزام، پایش و اطلاع‌رسانی است.

«بایستی مرکز رصد قوی و بینایی وجود داشته باشد که به‌طور دقیق پیشرفت این کار را پایش کند؛ اطلاعات را گردآوری کنند، پردازش کنند، استنتاج کنند، احیاناً آن حرکتی را که باید در هر مقطعی و هر مرحله‌ای انجام بگیرد مشخص کنند، برای هر بخشی شاخص سنجش معین کنند و

در نهایت اطلاع‌رسانی به مردم انجام بگیرد؛ یعنی مردم دوست دارند بدانند». (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰)

بنابراین لازم است در جهت اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی پایش و رصد دقیق مشکلات و پیشرفت‌ها پرداخته شود.

نتیجه

اقتصاد مقاومتی یک مدل و نگاه استراتژیک درازمدت برای رسیدن به یک اقتصاد عالی، مبتنی بر شاخصه‌های تقویت اقتصاد ملی، حضور مقتدرانه در عرصه اقتصاد جهانی و آسیب‌پذیری اندک در مقابل تحریم‌ها که راهبردهای کلی آن از فرمایشات مقام معظم رهبری قابل استنباط است. کشوری که به لحاظ قدرت اقتصادی، آسیب‌پذیر است، نمی‌تواند به اهداف متعالی خود در سطح جهانی دست یابد؛ بنابراین توجه به اقتصاد مقاومتی باید در صدر سیاست‌های کلی نظام باشد. مؤلفه‌ها و ارکان این نوع اقتصاد در قرآن و نهج‌البلاغه قابل استنباط است. بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی، اولین مؤلفه اقتصاد مقاومتی است. از دیگر مؤلفه‌های آن می‌توان به توانایی مقاومت در مقابل تحریم‌ها، اتکا به ظرفیت‌های داخلی، برنامه‌ریزی و حرکت علمی، مردم محوری، تأمین اقلام راهبردی، کاهش وابستگی به فروش نفت، اصلاح الگوی مصرف و دانش‌محوری اشاره کرد. برای اقتصاد مقاومتی الزامات و انتظاراتی مطرح است از جمله: عزم راسخ مسئولین در عملیاتی کردن آن، توجه به برنامه‌ها و سیاست‌های اجرایی اقتصاد مقاومتی، نظارت قوای سه‌گانه و مسئولین، گفت‌وگو و سازگاری و ارائه تصویر درست از اقتصاد مقاومتی توسط رسانه‌ها.

فهرست منابع

قرآن مجید، (ترجمه آیت الله ناصر مکارم شیرازی).

۱. ابن اَبی الحدید، عبد الحمید بن هبَة الله، شرح نهج البلاغَة لابن اَبی الحدید، مصحح: ابراهیم، محمد ابوالفضل، قم، مکتبَة آیَة الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۴ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، مصحح/محقق: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ق.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، جلال الدین میردامادی، چاپ سوم، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دار صادر، ۱۴۱۴ق.
۴. انصاریان، حسین، ترجمه نهج البلاغه، تهران، انتشارات به نشر، چاپ پنجم، ۱۳۹۹ش.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی (علیه السلام)، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۵/۱۶.
۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۲ / ۶ / ۹۱.
۸. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحَة؛ مجموعه کلمات قصار حضرت رسول (صلی الله علیه و آله)، چاپ چهارم، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲ش.
۹. حسینی زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، علی، هلالی و سیری، علی، چاپ اول، بیروت، انتشارات دارالفکر، ۱۴۱۴ق.
۱۰. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، قم، الهادی، چاپ ۳۲، ۱۳۸۷ش.
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، قرآن، غلامرضا خسروی حسینی، چاپ دوم، مرتضوی، تهران، ۱۳۷۴ش.
۱۲. فراهیدی، خلیل بن أحمد، کتاب العین، چاپ دوم، قم، ۱۴۰۹ق.
۱۳. صاحب بن عباد، المحيط فی اللغَة، محمد حسن آل یاسین، ج ۵، بیروت، عالم الكتاب، ۱۴۱۴ق.
۱۴. مازندرانی، محمد صالح بن احمد، شرح کافی الاصول و الروضه (للمولی صالح المازندرانی)، محقق/مصحح: ابوالحسن شعرانی، چاپ اول، تهران: انتشارات مکتبه الاسلامیه، ۱۳۸۲ق.
۱۵. مجلسی، محمدتقی بن مقصود علی، روضَة المتقین فی شرح من لایحضره الفقیه، محقق/مصحح: حسین موسوی کرمانی و علی پناه اشتهاردی، قم: موسسه فرهنگی کوشان بور، ۱۴۰۶ق.

۱۶. میثم بن علی بن میثم بحرانی، شرح نهج البلاغه (ابن میثم)، مترجم: قربانعلی محمدی مقدم، علی اصغر نوایی یحیی زاده، چاپ اول، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵ ش.

۱۷. دیدار جمعی از مسئولان دستگاه‌های مختلف کشور با موضوع اقتصاد مقاومتی ۲۰/اسفند/۱۳۹۲

۱۸. <http://www.leader.ir>